

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ТА ЕКСПОРТУ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ.
ОКРЕМИЙ АСПЕКТ****LEGAL REGULATION OF ADMINISTRATIVE LIABILITY FOR VIOLATIONS
OF RULES AND EXPORT OF FOOD PRODUCTS. A SEPARATE ASPECT**

Метою статті є визначення напрямів удосконалення правового регулювання адміністративної відповідальності за порушення правил експорту харчових продуктів з урахуванням сучасних викликів та вимог міжнародного законодавства. У межах дослідження автор ставить завдання проаналізувати чинну нормативно-правову базу України, що регулює експорт продовольчих товарів, виявити основні прогалини у сфері адміністративного реагування на порушення, а також запропонувати шляхи підвищення ефективності правового контролю. У статті досліджуються особливості правового регулювання адміністративної відповідальності за порушення правил експорту харчових продуктів в Україні. Розглядаються основні нормативно-правові акти, що регламентують діяльність товаровиробників у сфері зовнішньої торгівлі продуктами харчування, а також аналізуються практичні аспекти застосування адміністративних санкцій. Автор акцентує увагу на необхідності дотримання вимог безпеки харчових продуктів та забезпечення якості експортованої продукції відповідно до національного та міжнародного законодавства. Експорт української продукції відіграє важливу роль як для глобального ринку, так і для зміцнення економіки нашої держави. Кожен товаровиробник, який вже постачає свою продукцію за кордон або планує це зробити, зобов'язаний гарантувати безпечність продукції, що надходить до кінцевого споживача. Недотримання встановлених правил експорту харчових продуктів може призвести до негативних наслідків як для репутації виробника, так і для економічної безпеки країни, що зумовлює актуальність дослідження правових механізмів притягнення до адміністративної відповідальності за такі порушення. Визначено, що повномасштабна війна істотно змінила логіку українського експорту, зокрема аграрної та харчової продукції. Закриття морських портів і перенаправлення потоків на західні кордони спричинили як нові можливості, так і серйозні виклики. Одним із найгостріших стало блокування експорту українських товарів окремими країнами ЄС, що порушує принципи єдиного ринку та демонструє політичну залежність України від рішень сусідніх держав. Такі дії призвели до затримок у логістиці, фінансових втрат та ускладнення виконання зовнішньоекономічних контрактів, що особливо критично для країн, які перебувають у стані війни.

Ключові слова: зовнішня торгівля, адміністративне право, експорт, екобезпека.

The purpose of the article is to identify areas for improving the legal regulation of administrative liability for violations of food export rules, taking into account modern challenges and requirements of international law. Within the framework of the study, the author sets the task of analyzing the current regulatory framework of Ukraine regulating the export of food products, identifying the main gaps in the field of administrative response to violations, and also suggesting ways to increase the effectiveness of legal control. The article examines the features of the legal regulation of administrative liability for violation of the rules for the export of food products in Ukraine. The main

regulatory legal acts regulating the activities of commodity producers in the field of foreign trade in food products are considered, and the practical aspects of the application of administrative sanctions are analyzed. The author emphasizes the need to comply with food safety requirements and ensure the quality of exported products in accordance with national and international legislation. The export of Ukrainian products plays an important role both for the global market and for strengthening the economy of our state. Every commodity producer who already supplies its products abroad or plans to do so is obliged to guarantee the safety of products that reach the end consumer. Failure to comply with the established rules for the export of food products can lead to negative consequences for both the reputation of the producer and the economic security of the country, which makes it relevant to study the legal mechanisms for bringing such violations to administrative liability. It is determined that the full-scale war significantly changed the logic of Ukrainian exports, in particular agricultural and food products. The closure of seaports and the redirection of flows to the western borders have created both new opportunities and serious challenges. One of the most acute was the blocking of exports of Ukrainian goods by individual EU countries, which violates the principles of the single market and demonstrates Ukraine's political dependence on the decisions of neighboring states. Such actions have led to delays in logistics, financial losses, and complications in the implementation of foreign economic contracts, which is especially critical for countries at war.

Key words: *foreign trade, administrative law, export, environmental safety.*

Актуальність теми. У контексті євроінтеграційного курсу України питання уніфікації дозвільних процедур для експорту сільськогосподарської продукції набуває особливої актуальності. Сільське господарство є однією з провідних галузей української економіки, а Європейський Союз – ключовим торговельним партнером нашої держави. Однак процес виходу української аграрної продукції на європейські ринки стикається з низкою труднощів, пов'язаних із відмінностями у законодавстві, адміністративних процедурах, санітарних та фітосанітарних вимогах. Наявність технічних бар'єрів і складність дозвільної системи значно обмежують експортний потенціал українських виробників.

Метою статті є визначення напрямів удосконалення правового регулювання адміністративної відповідальності за порушення правил експорту харчових продуктів з урахуванням сучасних викликів та вимог міжнародного законодавства. У межах дослідження автор ставить завдання проаналізувати чинну нормативно-правову базу України, що регулює експорт продовольчих товарів, виявити основні прогалини у сфері адміністративного реагування на порушення, а також запропонувати шляхи підвищення ефективності правового контролю.

Стан дослідження. Під час дослідження автором використовувалися праці авторів у сферах адміністративного права, експорту харчових продуктів та деяких аспектів адміністративної відповідальності. Зокрема, це праці таких авторів, як Годяк А. І., Коломоєць Т. О., Кузьменко О. В., Авер'янов В. Б. та інших.

Для досягнення поставленої мети використано низку методів наукового пізнання. Основу дослідження склали аналіз чинних нормативно-правових актів, що дозволив з'ясувати особливості правового механізму адміністративної відповідальності у відповідній сфері. Застосування системного підходу дало змогу охопити питання у комплексі, враховуючи взаємозв'язок різних рівнів правового регулювання. Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити українське законодавство із практикою інших держав, а також виокремити найбільш ефективні підходи до забезпечення відповідальності за порушення правил експорту харчових продуктів.

Виклад основного матеріалу. Під час повномасштабної війни однією з найрезонансніших проблем для українського експорту стала фактична блокада з боку окремих країн Європейського Союзу. Після початку російського вторгнення Україна втратила доступ до більшості своїх морських портів, що змусило переорієнтувати експортні потоки на західні сухопутні кордони з країнами ЄС. В умовах повного скасування мит та квот на українські товари в рамках торговельної лібералізації ЄС, відбулося суттєве зростання обсягів експорту аграрної продукції через Польщу, Словаччину, Угорщину, Румунію та Болгарію.

Однак вже у 2023 році низка урядів цих країн, під тиском місцевих фермерів, почала обмежувати або фактично блокувати ввезення українського зерна, кукурудзи, соняшникової олії та деяких інших товарів. Основним аргументом була шкода для внутрішнього ринку: надлишок дешевої продукції з України спричинив падіння цін, що негативно відбилося на доходах європейських

аграріїв. У відповідь Польща, Угорщина, Словаччина та інші країни ввели односторонні заборони на імпорту українських товарів, попри рішення Європейської комісії, яка не підтримувала такі заходи на рівні всього Союзу. У багатьох випадках обмеження стосувалися не лише імпорту, а й транзиту, що призводило до затримок на кордоні та фактичної зупинки поставок.

Окрім офіційних заборон, блокування відбувалося і неформально – через акції протесту фермерів, які перекривали дороги, залізничні колії та пункти пропуску. Найгостріша ситуація склалася на польсько-українському кордоні, де протести тривали місяцями, а автомобільний та залізничний рух опинився під загрозою. Такі дії спричиняли великі логістичні витрати для українських експортерів і створювали бар'єри для своєчасного виконання зовнішньоекономічних контрактів.

Блокади з боку країн ЄС засвідчили вразливість експортної моделі України в умовах війни та залежність від політичної волі сусідніх держав. Незважаючи на принципи вільного ринку ЄС, національні інтереси окремих країн-членів почали переважати над солідарністю з Україною. Це також стало викликом для європейських інституцій, які змушені були шукати компроміс між підтримкою України і захистом внутрішніх ринків.

Діяльність операторів ринку, які займаються виробництвом харчових продуктів на території України та планують їх експорт, регламентується положеннями Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [1], а також Законом України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» [2]. Згідно з цими законами, перед виходом на зовнішній ринок суб'єкти господарювання повинні дотримуватись низки вимог, серед яких – впровадження процедур, заснованих на принципах НАССР - згідно з базовими санітарно-гігієнічними вимогами Європейського Союзу, визначеними Регламентом (ЄС) №852/2004 [3], суб'єкти господарювання, які планують здійснювати експорт або імпорту продукції, зобов'язані впровадити процедури, що ґрунтуються на принципах аналізу ризиків і контролю в критичних точках (НАССР), на всіх етапах виробництва та обігу харчових продуктів. Також, вимогами є офіційна реєстрація виробничих потужностей, а за потреби – отримання експлуатаційного дозволу. Важливим елементом є забезпечення простежуваності продукції та її перевірка через лабораторні дослідження, якщо цього вимагає законодавство країни-імпортера.

У випадках, коли вимоги країни призначення чітко не визначені, рішення щодо відповідності продукції ухвалюються на підставі результатів державного контролю або перевірок, проведених за ініціативою самого оператора ринку. З цією метою застосовуються як результати планових, так і позапланових заходів контролю. Лабораторні дослідження в таких випадках проводяться акредитованими установами, які мають відповідні повноваження від компетентних органів.

Ключовим етапом при здійсненні експорту є отримання міжнародного сертифіката, який підтверджує відповідність харчових продуктів вимогам країни призначення. Якщо форма сертифіката не є погодженою на міжнародному рівні, застосовується форма, затверджена уповноваженим міністерством. Оператори ринку зобов'язані самостійно зібрати інформацію про специфічні вимоги іноземних країн та надати її українському компетентному органу для оформлення відповідних документів.

Важливо враховувати, що видача міжнародних сертифікатів та інші супровідні процедури здійснюються за участю уповноважених посадових осіб Держпродспоживслужби. Звернення щодо інспектування можуть ініціювати самі оператори ринку шляхом подання заяви до територіального органу. Варто підкреслити, що навіть в умовах обмежень, пов'язаних із воєнним станом, такі заходи контролю мають проводитися, якщо продукція підлягає експорту [4].

Таким чином, правове регулювання експорту харчових продуктів охоплює широкий спектр вимог до безпечності, які мають виконуватись як на етапі виробництва, так і безпосередньо перед здійсненням поставки за кордон, а також передбачає чіткий механізм взаємодії між суб'єктами господарювання та компетентними державними органами.

Вантажі з харчовими продуктами, що експортуються за межі митної території України, мають супроводжуватися міжнародними сертифікатами або іншими документами, якщо такі вимагаються законодавством країни-імпортера. Видача цих документів здійснюється державними інспекторами або уповноваженими особами, зокрема для рибної продукції – також капітанами спеціалізованих суден.

Документи видаються на підставі результатів державного контролю, який може бути проведений на запит оператора ринку, а також на основі даних, отриманих від акредитованих осіб або в межах впроваджених на підприємстві процедур, заснованих на принципах НАССР.

Оператор ринку подає заяву для оформлення сертифіката, який, за стандартною процедурою, має бути виданий протягом одного робочого дня. Якщо необхідні лабораторні дослідження, термін видачі може бути продовжений до отримання результатів. Документи оформлюються за погодженою формою з країною призначення або згідно з затвердженими в Україні правилами.

У випадках, коли на момент відправлення не відома країна призначення або транспорт, можливе оформлення передекспортного сертифіката, який пізніше підлягає заміні на повноцінний міжнародний документ. Сертифікати заповнюються українською, англійською або мовою країни-імпортера, а їх вартість визначається у встановленому законом розмірі.

Порядок видачі таких сертифікатів затверджується профільним центральним органом виконавчої влади, що відповідає за політику у сфері безпеки харчових продуктів.

Згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення (надалі – КУпАП), адміністративна відповідальність покладається виключно на фізичних осіб. Водночас в інших нормативно-правових актах, що регламентують відповідальність за окремі правопорушення, суб'єктами можуть виступати суб'єкти господарювання, зокрема юридичні особи та фізичні особи-підприємці [5].

У сфері правопорушень, що стосуються виробництва та обігу харчових продуктів, адміністративна відповідальність регламентується як положеннями чинного КУпАП, зокрема ст. 166²², так і Законом України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» (надалі – Закон). Так, згадана стаття КУпАП, введена до кодексу у 2014 році в межах законодавчого оновлення з метою імплементації вимог ЄС, встановлює адміністративну відповідальність саме фізичних осіб. Закон же, що регламентує державний контроль у сфері харчових продуктів, покладає відповідальність на операторів ринку – юридичних осіб та ФОПів.

Норма, закріплена у ст. 166²² КУпАП, поділена на три частини, кожна з яких охоплює окремий вид правопорушення. Зокрема, йдеться про реалізацію незареєстрованих об'єктів санітарних заходів, обіг непридатних для споживання харчових продуктів, а також порушення визначених законодавством параметрів безпеки. При цьому законодавче визначення об'єктів санітарних заходів, понять «обіг» та «непридатні харчові продукти» надано у профільному законі про безпеку та якість харчових продуктів. Там же уточнюється, що до непридатних належать харчові продукти, які хоч і не становлять загрози для здоров'я людини, але втратили відповідні споживчі властивості, тоді як небезпечні продукти можуть спричинити шкоду здоров'ю, а їх обіг уже кваліфікується як злочин відповідно до Кримінального кодексу України.

Правозастосовна практика щодо вказаних правопорушень передбачає, що протоколи мають право складати посадові особи Держпродспожислужби, а розгляд справ здійснюється судами загальної юрисдикції. Характерною рисою складу правопорушень, передбачених ст. 166²² КУпАП, є їх формальний характер – норми не передбачають необхідності настання шкідливих наслідків. Суб'єктами можуть бути як громадяни, так і посадові особи, а вина завжди виражається у формі прямого умислу.

Водночас слід зауважити, що чинне законодавство встановлює досить обмежені межі санкцій за такі правопорушення: максимальний штраф не перевищує шістдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що навряд чи може вважатися дієвим стримувальним механізмом.

Стосовно відповідальності операторів ринку, Закон закріплює правові основи здійснення перевірок дотримання вимог законодавства у сфері обігу харчових продуктів, кормів та інших суміжних сфер. Поняття «оператор ринку» трактується у межах зазначеного закону як суб'єкт господарювання, що здійснює виробництво чи обіг харчової продукції й несе відповідальність за відповідність такої діяльності чинному законодавству. У санкційних нормах прямо вказано на відповідальність саме юридичних осіб і ФОПів, що ще раз підтверджує розширення кола суб'єктів адміністративної відповідальності у цій сфері.

Висновки. Повномасштабна війна істотно змінила логіку українського експорту, зокрема аграрної та харчової продукції. Закриття морських портів і перенаправлення потоків на західні кордони спричинили як нові можливості, так і серйозні виклики. Одним із найгостріших стало блокування експорту українських товарів окремими країнами ЄС, що порушує принципи єдиного ринку та демонструє політичну залежність України від рішень сусідніх держав. Такі дії призвели до затримок у логістиці, фінансових втрат та ускладнення виконання зовнішньоекономічних контрактів, що особливо критично для країн, які перебувають у стані війни.

У відповідь на ці виклики важливу роль відіграє чітке правове регулювання експорту харчових продуктів з боку української держави. Законодавство передбачає систему контролю

безпеки продукції, засновану на принципах HACCP, а також вимоги до державного нагляду, реєстрації, простежуваності та сертифікації. Видача міжнародних сертифікатів, лабораторні перевірки та взаємодія з компетентними органами дозволяють гарантувати відповідність української продукції вимогам країн-імпортерів навіть в умовах воєнного стану.

Адміністративна відповідальність у цій сфері виконує превентивну функцію, але нинішні межі санкцій є недостатньо суворими для ефективного стримування порушень. Попри те, що КУпАП фіксує відповідальність лише фізичних осіб, законодавство про державний контроль розширює цю категорію, охоплюючи юридичних осіб та ФОПів. Це свідчить про поступову гармонізацію українського законодавства з європейським. Водночас актуальним залишається вдосконалення нормативної бази, зокрема підвищення штрафів та деталізація підстав відповідальності, що дозволить підвищити рівень харчової безпеки та зміцнити довіру до українського експорту на міжнародному рівні.

Список використаних джерел:

1. Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 19. Ст. 98. Про основні принципи та ви... | від 23.12.1997 № 771/97-ВР
2. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 31, ст. 343 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19?find=1&text=65+%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F#w1_1
3. Регламент європейського парламенту і ради (ЄС) № 852/2004 від 29 квітня 2004 року про гігієну харчових продуктів. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-04#Text
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51514
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон УРСР від 07.12.1984. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
6. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.